

Dupcsik Csaba – Repárszky Ildikó: Etikai kérdések a történelemoktatásban II. A „Haza vagy haladás – Haza és haladás” dilemmája a 18. század végén

Etika és történelemoktatás

Az etika oktatása mindig is részét képezte a történelem oktatásának. Ugyanis valamennyi szinten, már a kötelező tananyag szinte minden korszakánál, témakörénél, eseményénél felvetődhetnek morális kérdések, azzal kapcsolatban például, hogy az adott korszak szereplőinek döntései, kijelentései, magatartása, cselekedetei (vagy ezek hiánya) milyen etikai következményekkel járhattak – ismert történelmi alakok és „névtelen kisemberek” esetében egyaránt. Reményeink, illetve részben tapasztalataink szerint, ha nem a tanár, akkor előbb-utóbb a diákok vetnek fel ilyen kérdéseket a történelemórákon is. (Az ilyen kérdések elől kitérni pedig csak a tanulók érdeklődésének módszeres elfojtásával lehet, ami semmiképp sem lehet a célunk).

Elsősorban az elsődleges források világíthatják meg, hogy az elmúlt idők szereplői számára hogyan merültek fel etikai problémák és hogy a dilemmák milyen megoldásait látták (ha láttak megoldást egyáltalán). Ezek megértéséhez természetesen kellő háttérismeret, illetve a morális kérdéseket hangsúlyosan megjelenítő források is szükségesek. Ehhez próbálunk segítséget nyújtani az alábbi szövegekkel, amelyeket nemcsak a mellékelt óravázlatok alapján lehet feldolgozni, hanem „szeletenként” is: a tanár döntése vagy a tanulók kérdései alapján, az anyagban való haladás függvényében lehet használni egy-egy itt található forrást, a hozzá kapcsolódó feladatokkal és *háttérismeretekkel* együtt.

Jozefinizmus, rendiség és felvilágosult reformpolitika háromszögében

A 18. század második felében, a terjedő felvilágosodás jegyében Európa-szerte mind többen érezték úgy, hogy a rendi kiváltságok, a szélsőséges jogi egyenlőtlenségek morális értelemben is elfogadhatatlanok, s emiatt társadalmi politikai és társadalmi reformokra, mai kifejezéssel: modernizációra szorulnak. (Forradalomra, legalábbis 1789-ig, senki sem gondolt).

Ekkor még Nyugat-Európában is sokan vélték úgy, hogy a szükséges reformokat a legegyszerűbben egy „felvilágosult zsarnok” vezethetné be, s úgy gondolták: szerencsések a kontinens középső és keleti felén élők, amiért egyes uralkodók – mint Poroszországban II. Frigyes, Oroszországban II. Katalin vagy a Habsburg Birodalomban II. József – felvállalni látszottak a felvilágosult modernizáció ügyét. A szóban forgó uralkodók alattvalói közül azonban gyakran másfajta reakciót is kiváltottak a felülről jövő reformok: sokan úgy látták ugyanis, hogy a reformok – vagy akár csak a bevezetésükre tett erőfeszítés – egyúttal az abszolút uralkodók hatalmát is növelik. Márpedig korántsem biztos, hogy egy uralkodó mindig jól tud élni hatalmával (arról nem is beszélve, hogy senki sem tudhatta előre: az uralkodó halála után utóda mire fogja használni az elődje által esetleg „megérdemelt” hatalmat).

Éppen ezért az uralkodói reformok ellenzői között nemcsak a minden újtól ódzkodó „maradiakat”, nem egyedül csak a jobbágyaik feletti hatalmuk csorbításától vagy elvesztésétől féltő, önző földesurakat találhatjuk, hanem az uralkodó túlzott hatalmától tartó, hazájukért aggódó, felvilágosult értelmiségieket és nemeseket is. Ugyanakkor az uralkodó hívei között – akiket Magyarországon II. József német neve után *jozefinistáknak* is neveztek – ugyancsak

megtaláljuk a hazájukért aggódó, felvilágosult értelmiségieket és nemeseket éppúgy, mint a mindenkori hatalmat szolgáló kiszolgáló törtetőket.

Magyarországon bonyolította a helyzetet, hogy a Habsburg uralkodóház „idegennek” számított; ráadásul II. József még a felvilágosult abszolutista uralkodók között is párját ritkítóan türelmetlenül, erőszakosan, de igazi erőszakot mellőzve próbálta reformjait keresztülvinni. Halálát követően pedig a francia forradalom radikalizálódása, az Európa nagyobbik részét elborzasztó terror és háborúk végleg elriasztották az uralkodókat a felvilágosult reformoktól. (A 19. századi reformkorra már megfordult a „szereposztás”: akkor már a magyar ellenzék ösztönözte a felvilágosult reformokat, amelyeket az udvar próbált elfojtani.)

Az alábbi források jól példázzák, milyen dilemmákkal szembesülhetett a korabeli, reformok iránt elkötelezett magyar értelmiségi. A források szűkebb értelemben az 1765 és 1795 közötti magyar történelem tárgyalásakor használhatók, de tanulságosak a következő, 1848-ig tartó korszak esetében is.

1. Előzmények: a „türelmetlen ész” tehetetlen topogása

1.1. József bizalmas feljegyzése, 1763

„Megalázni és elszegényíteni a nagyokat, ez a tervem, mert nem hasznos, hogy kis királyok – nagy alattvalók – passzióik szerint élhessenek, nem törődve azzal, hogy mi lesz az állammal. Elvem az, hogy mindenki az államot tartozik szolgálni, amely őt védelmezi, és számára igazságot is szolgáltat, az államnak, amelynek megszemélyesítője az uralkodó... Ennek despotizmus-szaga van, de abszolút hatalom nélkül, a szabályok, a törvények és az eskük megakadályozzák az uralkodót, hogy minden jót megtehesen.”

József: *Álmodozások*

Feldolgozáshoz szükséges ismeretek:

- Magyar történelem, 1740–1795
- Felvilágosodás, az abszolutista monarchia, a felvilágosult abszolutizmus

Háttérinformáció:

1763-ban József apja, Lotaringiai Ferenc német-római császár volt, de a Habsburgok országaiban anyja, Mária Terézia (1740–1780) rendelkezett a tényleges hatalommal mint Magyarország és Csehország királynője, Ausztria főhercege stb. Mária Terézia fontolgatta legidősebb fia, a trónörökös bevonását is az államügyekbe, de éppen a – francia nyelven fogalmazott – *Álmodozások* elolvasása után döntött úgy, hogy József hatáskörét a lehető legszűkebbre szabja. 1765-ben, apja halála után II. Józsefet német-római császárrá választották, és „társuralkodó” lett anyja valamennyi országában. Mária Terézia azonban – egészen haláláig – magának tartotta fenn a döntés jogát az egész birodalomban.

Feladat:

- Kik lehetnek a „kis királyok” vagy „nagy alattvalók”? Milyen céljai voltak velük kapcsolatban Józsefnek?
- Mivel indokolta a szerző, hogy „mindenki az államot tartozik szolgálni”? Miért gondolta, hogy az uralkodónak a törvény felett kell állnia?

1.2. II. József levele öccsének, Lipótnak, 1771

„Minden pang az állandó intrikák következtében. ...a honpolgárok éhen halnak [Csehországban ekkortájt éhínség pusztított]. És íme, a sötét kép: harmincéves vagyok, tele hazaszeretettel és tettvággyal, és nemcsak hogy végig kell nézнем mindezt, hanem, szerencsétlenségemre, noha nem vagyok bűnös, mégis cinkosnak tűnök. Mily boldog is lehetsz te, toscanai fivérem!...”

Feldolgozáshoz szükséges ismeretek:

- Magyar történelem, 1740–1795
- Felvilágosodás, az abszolutista monarchia, a felvilágosult abszolutizmus

Háttérinformáció:

József öccse, Lipót (a későbbi II. Lipót, 1790–92) a 18. század elején Habsburg kézre került Toscana nagyhercegeként „felvilágosult abszolutista mintaállamot” alakíthatott ki. József ugyanakkor nem végezhetett érdemi kormányzati munkát sehol: bár német-római császár volt s rangban elvileg anyja fölött állt, valójában Mária Terézia rendelkezett igazi hatalommal.

Feladat:

- Milyenek láta József a saját mozgásterét, cselekvési lehetőségeit az 1770-es években? Miért, miben érzi „cinkosnak” magát?
- Vajon milyen hatással lehetett Józsefnek, hogy csak a levél megírása után 9 évvel – illetve, az *Álmodozások* megírása után 17 évvel – jutott igazi hatalomhoz, hogy terveit megvalósíthassa?

2. Három magyar hazafi dilemmái az 1780-as évek derekán

2.1.

Háttérinformáció:

Gróf Forgách Miklós (1731 k.–1795): A felvilágosult arisztokrata császári és királyi tanácsos lett, majd nyitrai főispán. 1785-ben – a főispánok közül egyedül – tiltakozott II. József politikája ellen, mire a király elbocsátotta. Csak 1790-ben tért vissza a politikai életbe, s ekkor a kereskedelemügyi reformok lehetőségét vizsgáló országgyűlési bizottság vezetője lett.

Gróf Széchényi Ferenc (1754–1820): A felvilágosult arisztokrata számos fontos tisztséget betöltött, pl. somogyi főispán volt. 1785-ben, amikor II. József a kerületi rendszerrel próbálta megtörni a vármegyék ellenállását, Széchényi elvállalta a pécsi kerület királyi biztosságát. Végül mégis lemondott, s ő is csak 1790 után tért vissza a közéletbe; ezt követően több országos pozíciót is betöltött. Ő alapította – az utóbb róla elnevezett – Országos Széchényi Könyvtárat, illetve a Nemzeti Múzeumot. Legifjabb fia Széchényi István volt.

Hajnóczy József (1750–1795): Evangélikus lelkészi családba született. 1774 őszén Forgách Miklós magántitkára lett, majd Széchényi Ferenc szolgálatába szegődött. A gróf kerületi biztossága idején titkára lett, majd amikor Széchényi átmenetileg visszavonult a politikától, Hajnóczy akkor is az állam szolgálatában maradt. 1786-tól ő lett a magyar történelem első nem nemes alispánja. Mivel 1790-ben, II. József halálakor a rendi ellenállás kikényszerítette, hogy ilyen tisztséget csak nemesek tölthessenek be, elvesztette állását, ennek ellenére

csatlakozott a nemesi mozgalomhoz. A tehetséges értelmiségi röpiratokban mérsékelt reformokra igyekezett rávenni a rendeket. Miután idővel mind az udvar, mind a nemesség reformszándékaiban csalódnia kellett, csatlakozott a magyar jakobinus mozgalomhoz, ezért 1795-ben kivégezték.

Az alábbi levelet – a korszak egyik legfontosabb forrását – Hajnóczy abban a korszakban írta, amikor Forgách már elhagyta a jozefinista politika szolgálatát, Széchényi viszont még nem.

Forrás:

Hajnóczy József levele Forgách Miklósnak, 1785

„Nekem... úgy tűnik, hogy a magyar alkotmány természetében rejlik az, hogy másként nem, csak hatalmi szóval javítható meg. Engedjen meg itt nekem Excellenciád egy utalást! Amikor Luther, Kálvin stb. az egyházat meg akarták reformálni, sokan voltak, akik akkori fogalmaik szerint igazat adtak nekik, azonban nem akartak csatlakozni hozzájuk amiatt, mert úgy gondolták, hogy az egyház, amely a rossz emberek között oly sok derék és tisztességes emberből áll, maga kell, hogy a visszaéléseket felszámolja... Sok vita után a nemzeteknek legokosabbjai úgy találták... hogy az egyházi gyűlések vagy egyes emberek nem tudják felszámolni a visszaéléseket, mert az egyház olyan tagokból áll, akiknek érdekében áll fenntartani azokat, és hogy felvilágosult és derék fejedelmek a zavarokat hatalmi szóval jobban orvosolják. Ugyanez a helyzet a mi kormányzati alkotmányunkkal. (...)

A népszámlálás előtt úgy gondolták, hogy Magyarországon 40 000 nemes és 5 millió nem nemes van. (...) Ez az 5 millió a törvények szerint rabszolga, akinek nincs tulajdona. Alkotmányunk őket amazok természetes ellenségévé teszi és fordítva. Hogyan feltételezhetnénk a nemesekről, hogy vélt jogait – amelyeket születésük révén nyernek a nem nemesek fölött, és egyáltalán nem gondolják, hogy az őseik által erőszakkal szerzett tulajdon most már jogellenes – feladják vagy mérsékeljék? Hogyan várhatnánk el a nemességtől, hogy a jelenlegi előnyös helyzetében elfogadja, hogy a parasztot természettől fogva ugyanazok a jogok illetik meg, mint őt, és [belássa] hogy csak akkor lesz szilárdan megalapozva az állam alkotmánya, ha attól a paraszt előnyt remélhet? (...)

Ha tudom, hogy kormányzati formánk természetes ellenségességet jelent a nemesség és a nem nemesek között, s hogy egy rendi gyűlés soha nem mond le jóakaratólag egy jogról, amelyet erőszakkal szerzett és tart fenn, akkor is kötelességem mindent elkövetni, hogy minden embertársamat természetes jogaihoz segítsem... kötelességem ez... És hiszem, hogy ha így élek, egyszerre vagyok emberbarát és jó hazafi; de ha ez ellentétben áll egymással, akkor inkább akarok emberbarát, mint hazafi lenni.

Ez az én rendszerem. Ám Excellenciád megnyugtatóra elmondhatom, 1. Nem volt szerepem abban, hogy gr[óf] Sz[échényi] elvállalta új hivatalát... 2. Nem a fent említett okok indították a [biztosság] elfogadására; egyáltalán nem. Bécsi barátai, akik egyben Excellenciád barátai is, azt mondták neki: csak egy főispán, Forgács volt az, aki megtette kötelességét... Egyébként az instrukcióban [az királyi útmutatásban a hivatal betöltéséhez] nincs semmi törvényellenes: tevékeny lehetsz, több jót tehetsz [a biztosi hivatal birtokában], mint hivatal nélkül. Ilyen körülmények között úgy gondolta, elfogadhatja a hivatalt, anélkül, hogy hazafiatlanul és törvénytelenül cselekedne: éppúgy, mint Excellenciád, mert bár Ön is tudta, hogy a nyitrai püspökök évszázadok óta [nyitrai] főispánok [is] voltak... Excellenciád mégsem gondolta, hogy hazafiatlanul, törvényellenesen jár el, amikor a nyitrai főispánságra törekedett... ”

Feldolgozáshoz szükséges ismeretek:

- Magyar történelem, 1740–1795
- Felvilágosodás, az abszolutista monarchia, a felvilágosult abszolutizmus

Feladat:

- Hogyan használta fel az evangélikus vallású Hajnóczy a reformáció analógiáját a magyar alkotmánnyal kapcsolatban?
- Milyennek látta nemesek és nem nemesek viszonyát? Miért vélte úgy, hogy ezek a viszonyok megújításra szorulnak? Miért tartotta a nemességet alkalmatlannak ezen megújításra? Mi következett mindebből Hajnóczy számára: kinek kell meghoznia a nélkülözhetetlennek tartott reformokat?
- Nézzon utána: mennyire tért el egymástól a népszámlálás előtti közvélekedés becslése és a népszámlálás adata az ország lakosságáról?
- Milyen válaszokat fogalmazott meg a „haza vagy haladás” dilemmára Forgách, Széchenyi és Hajnóczy? Hogyan változott állásfoglalásuk az 1780-as, 1790-es években?

3. A jozefinizmus után

3.1. forrás. Czadray István levele Őz Pálhoz, 1790. május 14.

„Kedves Őz! (...) [Leveled] abból a nagyon indokolt föltevésből indul ki, hogy minden, a hazánkban [a közelmúltban] végbement, sok vonatkozásban részben hasznos és részben üdvös változás a régi idők rettenetes barbárságát vonja majd maga után. Te abból a szempontból nézed mindezt [tehát a jozefinista reformok visszavonását], hogy milyen befolyásuk lehet az emberi felvilágosodás ügyére, s minden egyéb szempontot erre az egyetlen pontra vezetsz vissza és ebben, barátom, sajnos teljesen igazad van. Rettenetes ez a felismerés minden emberbarátnak!

Szerencsétlen dolog volt, hogy az elhunyt uralkodó hazánkat még olyan állapotban találta, amiben igazán szükség volt felvilágosodásra, de még nagyobb szerencsétlenség volt, hogy az erre a célra felhasznált eszközök nem voltak megfelelőek, nem szabták őket a nemzet lelkéhez, nyomasztóak és éppen ezért gyűlöletesek voltak. A legnagyobb szerencsétlenség azonban az volt, hogy ezeket az intézkedéseket egyszersmind különböző reformok kísérték, amelyek a nemzetet legérzékenyebb pontján, szabadságában sértették... Így történhetett aztán, hogy a jó intézkedéseket is egy kalap alá vették a rosszakkal, és megkülönböztetés nélkül terhet és elnyomást jelentő újításoknak tekintették...

Az önimádattól elvakult nemzet most azzal hízeleg magának, hogy a tőle való félelem készítette a királyt erre a lépésre [rendeletei visszavonására], és megnyírbált jogaiért az eredetnél is nagyobbak megkaparintásával igyekszik kárpótolni magát. A gyakorlatban tehát most lerombol minden intézményt, anélkül, hogy megvizsgálná, vajon jók, vagy rosszak-e, elég annyi, hogy ezek Józsefnek, a kalapos királynak az újításai: el tehát velük. Az indulat nem ismeri a megfontolást, minden rossz intézkedést a felvilágosodás következményének tartanak...

Mint a pestistől, úgy félnek minden idegentől, minden újítástól, mindentől, ami német. A magyar csak maradjon magának. Láttuk, mi volt akkor, és megint az lesz: bamba,

embergyűlölő, önző. Ez a kár szerintem a külföldi rettenetes változások következménye, ezek a rosszul értelmezett magyar hazafiság gyümölcsei. (...)

De barátom, tegyük a mérleg másik serpenyőjébe azt az elnyomást, amelyet a jó uralkodó talán nem is akart elkövetni, de mivel helytelenül fogta meg a dolgot, mégis megtörtént, és amelyért a felelősséget mégis csak rá, az értelmi szerzőre kell hárítani, – vajon merre billen a mérleg? Biztosan erre. Ki nem érzi magát boldognak, hogy a mostani változásokat megérhette és ki ne vallaná Ciceróval: »Inkább kívánom a zajgó szabadságot, mint a békés alávetettséget.«”

Feldolgozáshoz szükséges ismeretek:

- Magyar történelem, 1740–1795
- Felvilágosodás, az abszolutista monarchia, a felvilágosult abszolutizmus
- A francia forradalom története

Háttérinformáció:

Czadray levele fontos forrás, a korszakról írók sokat idézik, de rendszeresen kissé szelektíven (tehát pl. *csak* a nemességet, vagy *csak* a II. Józsefet illető kritikáját idézik, stb.). A levélíró szinte már zavarbaejtően sokoldalú kritikát fogalmazott meg, mind a nemesi ellenállásról, mind II. József reformpolitikájáról; miközben úgy érzi, II. József trónra kerülésekor hazánkban „igazán szükség volt a felvilágosodásra”, végső soron elítéli a jozefinista politikát a szabadság megsértése miatt; miközben önimádónak és önzőnek minősíti a József utáni magyarországi közhangulatot, s attól tart, hogy reformok eltörlése „a régi idők rettenetes barbárságával fenyeget”, végső soron mégis „üdvösnek” tartja a király halála után bekövetkezett változásokat, s üdvözli „a zajgó szabadságot”. A forrás jól érzékelteti, hogy a még a világot árnyaltan szemlélő, gondolkodó kortársak is választásra kényszerültek a két oldal, tehát az udvar és a nemesi ellenállás között.

Feladat:

- A levél csaknem három hónappal II. József halála után született. Olvassa el először az egész forrást, majd olvassa össze csak az egyszer aláhúzott szövegrészeket! Milyen változásokról ír itt a szerző? Mit gondolhatnánk arról, hogy hogyan értékeli a szerző a változásokat – ha csak az egyszer aláhúzott szövegrészeket olvasnánk? Olvassa össze a kétszer aláhúzott részeket! Mit gondolnánk a szerző véleményéről, ha csak a duplán aláhúzott szövegrészeket olvasnánk?
- Mi a szerző véleménye *összességében* II. Józsefről, illetve a jozefinista reformpolitikáról?
- Mi a szerző véleménye *összességében* a jozefinista reformpolitikával szembeni nemesi ellenállásról?
- Vitassák meg, miért érezhette úgy a levélíró, hogy el kell köteleznie magát valamelyik politikai oldal mellett!
- Milyen „külföldi rettenetes változások”-ról ír a szerző? Hogyan befolyásolhatták ezek az események a hazai politikai életet?

3.2. Öz Pál észrevételei a vádiratra a magyar jakobinusok elleni perben, 1795

„A társaságnak, amelynek tagjául megnyertek... igazi és eredeti célja nem az volt... hogy a haza alkotmányát megdöntse, hanem hogy úgy módosítsa, hogy a nyomorult adófizető nép

számára kedvezőbb legyen... Úgy látom ugyanis, hogy a mi alkotmányunk addig nem fog rendíthetetlen alapokon nyugodni, amíg az adózó nép is nem részesedik biztosítékaiban...

Hogy a társaság minden tagjának ez volt-e a célja, azt persze nem tudom: néhányukat kivéve, a többiek gondolatait nem ismertem... De ha voltak is a tagok között néhányan, akik talán túlzott feltűnési vágyból, vagy attól az igyekezettől tüzelve, hogy kitűnjenek, az egész alkotmányt meg akarták változtatni, ezt én rám nem lehet fogni. Nem kételkedem azonban benne, hogy sokan voltak, akiknek az volt a céljuk, amit elmondtam [az idézet első bekezdésében]. Tekintetes Hajnóczy úrról ezt biztosan tudom...

Szerintem nem hihető, hogy a káté szerzői akár csak gondolni is gondolhattak volna komolyan forradalom szítására, minthogy egy ilyen nagy változás megvalósításához először és főként az szükséges, hogy a polgároknak... tekintélyesebb része olyan szorosan szövetkezzék, hogy semmiféle egyéni törekvés ne tudja pártokra bontani. Ha pedig valahol, hát Magyarországon bizony sok minden van, ami az ilyen szoros szövetségnek útjában áll: ilyenek a nemzetiségi, a vallási és az osztálybeli különbségek és a köznép tehetetlensége...

Meggyőződésem, hogy hazánkban sem fog soha kitörni a forradalom, hacsak – amitől isten végtelen jósága mentsen meg bennünket – népünk türelme teljesen ki nem merül...

Nem világos... miért érdemeljük meg, hogy hazaárulóknak nevezzenek... Hazaáruló az, aki hazája iránt ellenséges érzülettel eltelve, annak lerombolásán és megingatásán munkálkodik, mi, legalább is saját véleményünk szerint, javát óhajtottuk és ezt igyekeztünk előmozdítani.”

Feldolgozáshoz szükséges ismeretek:

- Magyar történelem, 1740–1795
- Felvilágosodás, az abszolutista monarchia, a felvilágosult abszolutizmus
- A francia forradalom története

Háttérinformáció:

Őz Pál (1766–1795): ügyvéd volt, akinek jogi tudása még az őt elítélő bírókban is tiszteletet keltett. A magyar jakobinusok perében az őt igazgatón kívül – ezek egyike volt Hajnóczy – még két embert végeztek ki, s ezek egyike volt Őz Pál. Valószínűleg annak „köszönhette”, hogy nem tartotta magát bűnösnek, s még a perben is logikusan, meggyőzően érvelt az összeesküvők céljai mellett.

Hajnóczy József (1750–1795): evangélikus lelkészi családba született. 1774 őszén Forgách Miklós magántitkára lett, majd Széchényi Ferenc szolgálatába szegődött. A gróf kerületi biztossága idején titkára lett, majd amikor Széchényi átmenetileg visszavonult a politikától, Hajnóczy akkor is az állam szolgálatában maradt. 1786-tól ő lett a magyar történelem első nem nemes alispánja. Mivel 1790-ben, II. József halálakor a rendi ellenállás kikényszerítette, hogy ilyen tisztséget csak nemesek tölthessenek be, elvesztette állását, ennek ellenére csatlakozott a nemesi mozgalomhoz. A tehetséges értelmiségi röpiratokban mérsékelt reformokra igyekezett rávenni a rendeket. Miután idővel mind az udvar, mind a nemesség reformszándékaiban csalódnia kellett, csatlakozott a magyar jakobinus mozgalomhoz, ezért 1795-ben kivégezték.

Feladat:

- „A forrás és a 2.1. forrás alapján próbálja megfogalmazni, mit értettek ebben a korszakban a »haza alkotmánya« alatt?”
- Milyen célokat, milyen törekvéseket tulajdonított Őz a szervezkedésnek? Ő milyen célokkal azonosult?
- Hogyan ítélte meg a forradalom lehetőségét Magyarországon? Milyen érveket hozott fel ebben az ügyben?
- Hogyan jelenik meg a szövegben Hajnóczy személye?
- Hogyan érvelt Őz a hazaárulás vádja ellen?

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Dupcsik Csaba – Repárszky Ildikó

Téma (óra, foglalkozás címe)	A „Haza vagy haladás – Haza és haladás” dilemmája a 18. század végén
Iskolatípus	☐ Általános iskola ☐ Szakiskola ☒ Középiskola ☐ Egyéb, éspedig:
Évfolyam (vagy korosztály)	11. évfolyam vagy 12. évfolyam fakt.
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	Magyarország története, 1711–1825
Csoport nagysága	☒ Osztály ☒ Kiscsoport ☐ Egyéb, éspedig:
Időtartam (perc)	1*10 + 32 + 20 + 1*10 perc
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	A jozefinista politikával kapcsolatos, a korban felmerülő lehetséges viszonyulási formák, magatartások, állásfoglalások megismertetése és elemzése, a választás kényszerének érzékeltetése; a tanulók próbáljanak belehelyezkedni a korabeli emberek gondolkodásába, ismerjék meg, hogyan fogalmazták meg a kortársak a számukra felmerülő problémákat, s értsék meg döntéseik hátterét
Foglalkozás típusa	☒ Tanórai ☐ Tanórán kívüli ☒ Tantermi ☐ Tantermen kívüli
Munkaformák	☒ Frontális ☒ Csoportmunka ☒ Páros munka ☒ Önálló munka ☐ Egyéni munka (pl. kutatás) ☐ Egyéb, éspedig:
Eszközök	interaktív tábla vagy projektor; ezek hiányában fénymásológép
Előkészületek	források kinyomtatása és/vagy kivetítése

Tevékenység			
Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
1. óra. II. József felvilágosult abszolutista politikája			
kb. 5 perc	II. József elképzelései és lehetőségei 1780 előtt	Önálló munka a csoportot/osztályt 2 részre osztva; mindkét csoport tagjai 1-1 forrást + feladatokat kapnak	Az egyik csoportnak az 1.1., a másik csoportnak az 1.2. forrás kinyomtatva
kb. 5 perc	II. József elképzelései és lehetőségei 1780 előtt	A források és a feladatok megbeszélése	Az 1.1. és 1.2. források kivetítve
2. óra. II. József reformjainak értékelése – az óra első feléhez			
kb. 12 perc	Magatartásformák az 1780-as években	Csoportmunka, 3 személy köré csoportosulva (létszámtól függően két csoport is dolgozhat ugyanazon)	3 személy rövid portréja (esetleg: egy-egy tanuló megbízása előzetes kutatással) + a 2.1. forrás kinyomtatva
kb. 20 perc	Magatartásformák az 1780-as években	A csoportok beszámolója, megbeszélése	A 2.1. forrás kivetítve
2. óra. II. József reformjainak értékelése – az óra második feléhez			
kb. 10 perc	Jozefinisták és a nemesi ellenállás dilemmái II. József halála után	Páros munka a 3.1. forrás és a hozzá kapcsolódó kérdések alapján	A 3.1. forrás kinyomtatva
kb. 10 perc	Jozefinisták és a nemesi ellenállás dilemmái II. József halála után	A téma megvitatása	A 3.1. forrás kivetítve
3. óra. Magyarország története II. József halálától a magyar jakobinusok peréig (1790–1795)			
kb. 5 perc	A magyar jakobinus mozgalom céljai, elképzelései	Egyéni/önálló forrásfeldolgozó munka a megadott kérdések segítségével	A 3.2. forrás kinyomtatva
kb. 5 perc	A magyar jakobinus mozgalom céljai, elképzelései	A források megbeszélése	A 3.2. forrás kivetítve
Értékelés módja	A megbeszélésbe/vitába való aktív részvétel alapján; a téma beépíthető a témazáró dolgozatokba is		

Megjegyzések, javaslatok	A fenti órarészletek természetesen más logika alapján is beépíthetők a tanórákba
Felhasznált irodalom	<p>Hajnóczy József (1998). <i>Műveiből</i>. Vál. és szerk. Poór János, Budapest: Új Mandátum.</p> <p>Benda Kálmán (szerk.) (1957). <i>A magyar jakobinusok. Iratok, levelek, naplók</i>, Budapest: Bibliotheca.</p>